

TIL MINNE OM ARNE NÆSS (1912 – 2009)

ET INTERVJU MED INGA BOSTAD

Av Hege Dypedokk Johnsen

«En filosofs tankesystem skriver seg alltid fra hans selvbiografi», for «det er intet skille mellom liv og filosofi». Sitatene fra Nietzsche og de Beauvoir er som skrevet til Arne Næss, som 27 år gammel var Norges eneste professor i filosofi. Det er lett å la seg forføre av det personlige ved Arne Næss – i både positiv og negativ forstand. «Nå er tiden inne for minneseminarer om hans filosofiske bidrag», påpeker Inga Bostad.

Inga Bostad, filosof og viserektor ved UiO, har skrevet bøker både om og med Arne Næss. Da hun begynte på filosofi på Blindern i 1985, hadde Næss sluttet for femten år siden. Men det hendte at han dukket opp på fagkvelder, til studentenes begeistring. Han hadde en mer spørrende og konfronterende tilnærming til studentene, og dessuten uvante perspektiver på filosofien, forteller Bostad. Det var særlig hans miljøengasjement som interesserte henne, på denne tiden da hun blant annet leste Peter Singer, med det resultat at hun i ti år ikke spiste noe med foreldre.

Senere skulle hun bli virkelig kjent med studentenes favoritt: I en periode over noen år hadde Bostad arbeidet så mye med Næss at hun følte at hun var inne i hodet hans på en slik måte at når de snakket sammen i offentligheten, så kunne hun fortsette etter hans komma. Først utga hun monografien *Arne Næss*, og senere boken *Inn i filosofien*, basert på ukentlige samtaler med Næss i over et år.¹ *Inn i filosofien* forteller hvorfor og hvordan Arne Næss ble filosof. Han hadde mange interesser, både innen naturvitenskap og økonomi, samt for det musikalske og matematiske. Psykologi var en annen av hans fascinasjoner.

Under studieoppholdet i Wien gjennomgikk han forten måneder med intens psykoanalyse fra klokken åtte til ni hver morgen, unntatt søndager og 1.juledag. Her stiftet 22-åringen også bekjentskap med den myteomspunne Wienerkretsen, – riktignok ikke som fullverdig medlem, men som en velkommen venn og givende samtalepartner.

Hva var det som inspirerte ham til å gå inn i filosofien?

Arne begynte å gå på forelesninger allerede da han var 15-16 år. Det han sa til meg i forhold til det å komme *inn i filosofien* var at han hadde en ubønnhørlig trang til å stille spørsmål til autoriteter og vedtatte sannheter. For eksempel religion; han fortalte mange ganger at når han gikk til konfirmasjonsforberedelser syntes han presten var så «salvesfull». Først skjønnte jeg ikke helt hva han mente med dette, men så var det plutselig en gang jeg hørte en prest at det slo meg. Det å bli snakket til *ovenfra og ned*, som om man ikke har noe rasjonalitet, var nok det som provoserte ham så voldsomt.

Næss bidro sterkt til å styrke filosofiens posisjon ved norske universiteter, ikke minst gjennom lærebøkene til Examen philosophicum. Han var i sin tid også en viktig brikke i positivismestriden som presset idéhistorie og filosofi fra hverandre på universitetet. Hvilke tanker tror du han ville gjort seg omkring det at de slås sammen igjen?

Det slås jo på en måte sammen og på en annen

måte ikke, fordi det fortsatt vil være to studieretninger innenfor ett program. Men jeg tenker at dette vil være i Arne Næss sin ånd. Man kan si han var delaktig i å presse dem fra hverandre, men på den andre siden ønsket han selv å diskutere med de som var sto i andre tradisjoner, aller helst med de som var uenige med ham. Dersom noen var enige med ham kunne han bli nokså vrang. Selv synes jeg det er innlysende at filosofi og idéhistorie har mange likhetspunkter, og at de kan befrukte hverandre synes jeg er helt opplagt.

I de siste årene var Arne Næss tilknyttet Senter for utvikling og miljø (SUM). Flere har påpekt at det nok særlig er økosofien som vil bli husket internasjonalt. Hva er de grunnleggende filosofiske ideene i den næssiske økosofi?

Han gir argumenter for et slags ansvar som vi mennesker har i forhold til naturen, normer som vi bør forplikte oss til. Slik knytter han sammen det deskriptive og det normative, naturens artsmangfold og våre moralske plikter. Vi bør ha forståelse for det globale, men handle i forhold i det lokale. Slik kan vi si at miljøbevegelsens slagord "Tenk globalt, handle lokalt!" tar opp i seg mye av hans miljøfilosofi, trolig er det også inspirert av ham! Selv gikk han *veldig* inn i det lokale; Tvergastein hadde for Arne sin egen økosofi. Men Næss har slitt med det teoretiske grunnlaget for økosofien. Han er kritisert for at han var selvmotsigende i sin argumentasjon i forhold til kravet om at alle arter skal få leve ut sin egen art, og at alle vesener har en egenverdi. Spørsmålet er hva dette innebærer i praksis. Det spesielle med Arnes økosofi er at den kun lar seg forstå glimtvis - fordi han har en form for naturmystisisme som gjennomsyrrer filosofien hans, noe som viser at den er spinozistisk påvirket og inspirert av østlig mystikk. Kjell Madsen skrev en gang at Arne går så langt bort fra de mellommenneskelige relasjonene og så langt inn i naturen at «det hele begynte å sveve»; mennesket forsvinner inn i naturen som en del av naturen. Vi er en del av samme levende verden. Dette kan tolkes som at Næss tenkte på mennesket som et mer primitivt vesen. Nina Witoszek sier at økosofien bygger på en utpreget norsk naturmytologi, det norske: Å gå utenfor opptråkkete stier, bruke teposen fem ganger, sove i telt og bruke ved hjemme til oppvarming.

I tillegg til økosofien er det en internasjonal voksende interesse for Arnes «experimental philosophy». Hva legges i dette?

Jeg har også lest om dette i det siste, at folk omtaler det slik. Nekrologen i *NY Times* skrev blant annet om dette. Men for meg er det litt uvant å snakke om hans «experimental philosophy». En innfallsvinkel er å gå tilbake til doktoravhandlingen hans, *Erkenntnis und wissenschaftliches Verhalten*, og positivismedebatten. Her forsøker han seg på en metafilosofi om hva forskeren tenker; hva er erkjennelse i forhold til en konkret situasjon? Han var opptatt av en mer behavioristisk forståelse av menneskelige handlinger. Dette ble siden til en debatt med anti-positivisten Skjervheim, hvor Skjervheim anklager Næss for manglende forståelse av mennesket og menneskets handlinger. Men det kan også hende at det var på grunn av hans økosofi at filosofien beskrives som *experimental philosophy*, for her drar han filosofiens grunnlagsspørsmål og etiske spørsmål inn i konkrete miljøspørsmål. Slik blir filosofien knyttet til det eksperimentelle og aktuelle, som en form for anvendt naturfilosofi.

Men stiller du deg bak denne påstanden om at det er økosofien som vil være Næss viktigste filosofiske bidrag for fremtiden?

Nei, jeg gjør egentlig ikke det. Her kan jeg jo svare hva jeg synes *bør* være arven etter Arne Næss eller hva jeg ser mer deskriptivt *er* arven etter ham. Som fagfilosof tror jeg det heller er gjennom *saklighetslæren* og språk- og argumentasjonsteoriene hans, hvor han knytter vitenskap til etikk og ansvar, og slik viser at vitenskapen aldri er verdinøytral. Når han i senere bøker intervjuer ingeniører om verdier i vitenskapen, er de åpenbart naive i den forstand at de tror vitenskapen er verdifri. Så jeg tenker det er her han har betydd mest!

Også internasjonalt?

Det der med internasjonalt er litt vanskelig. Det er klart at han har hatt mest betydning internasjonalt med økosofien. Men nå har ikke den engelske oversettelsen av hans samlede verker, *SWAN*, vært så fryktelig lenge tilgjengelig på markedet.² Så når disse bøkene begynner å spres tror jeg vi vil se en annen internasjonal innflytelse.

Arne Næss var kanskje først og fremst Den norske filosofen. Tusenvis av norske studenter har lest hans bøker i Examen philosophicum. Men det er ikke bare studenter og akademikere som har hatt glede av Arnes filosofi. Synliggjøringsprosjektet av filosofien strakte seg langt utover universitetene. Gjennom

salgssuksessen Livsfilosofi og den livsbejaende filmen Loop er han blitt kjent for å ha gjort filosofien folkelig i Norge. Senere skrev han biografien om den lille filosofen Timotei, en blekrosa tøygris. Tror du at Arnes ukonvensjonelle og barnlige holdning på noen måte har svekket hans posisjon som fagfilosof?

Jeg er ingen snobbist som mener at man ikke skal se verdien av hans ablegøyer. Tvert imot! Jeg vet at for eksempel boken om Timotei har betydd mye for mange. Jeg har tatt meg selv i å være litt hovmodig i forhold til dette, men nå har jeg møtt så mange mennesker i alle aldre – blant annet en 70 år gammel venninne som har skrevet lange brev om hvor viktig Timotei har vært for henne og hennes liv. Da må vi ta dette alvorlig! Jeg har flere ganger opplevd at folk på instituttet har ledd litt sånn «komme her og være opptatt av Arne Næss». Eller Zappfe, ja til og med Wittgenstein! Men nå er det jo ingen lenger som ler av at noen studerer Wittgenstein. [Bostad har selv arbeidet med alle de tre nevnte filosofer. *Journ.anm.*] De på instituttet har vært litt lite rause, også når det gjelder Arne Næss. Men først og fremst er jeg opptatt av at han har bidratt med mange interessante perspektiver på filosofien. Nå er tiden inne for minneseminarer om hans filosofiske bidrag, som har vært svært variert.

Da Morgenbladet intervjuet den pensjonerte filosofen Egil A. Wyller i sammenheng med Næss' bortgang uttalte Wyller dette: «Hans epikureiske ordspråk: 'Har du lyst, har du lov', er meg personlig så motbydelig at min reaksjon ikke egner seg på trykk, og jeg mener at holdningen har vært, og er, skadelig for det norske folk i den grad det omfavner Næss.»³ Hva tenker du om dette?

Det er jo helt feil! Henger ikke på greip i det hele tatt - tenk på Arnes bok om Gandhi og ikke-vold, og hele hans normative grunnlag når det gjelder menneskets forhold til omverden. Å da si at Arne var epikureer er helt feil. I den forbindelse bør man lese *Den tidløse dialog*, som er en samtale mellom Wyller og Næss, hvor Wyller inntar sin posisjon som kristen platoniker og Næss nærmest blir presset inn i rollen som aristoteliker. Men selv aristotelikere er da ikke anarkister, nihilister eller epikureere som mener «har du lyst, har du lov!» Kan hende at han i deler av livet levde slik at man kunne si at han var epikureer i den forstand at han fulgte nytelsesprinsippet – det er mye å si om Arne Næss som ikke er så flatterende. Da jeg skrev monografien om Næss, så begynner jeg et av kapitlene med

en setning «Arne er en stor sjarmør». Da fikk jeg flere brev fra gamle kollegaer av Næss som skrev at «han er sikkert sjarmerende overfor deg, men for meg, på 50-tallet, var han slett ikke sjarmerende.» Jeg har også hatt seminarer hvor folk har sagt til meg at hvis Arne Næss kommer, så kan jeg ikke komme. Dette er mange tiår etter at han har fornermet dem. Folk har et veldig ambivalent forhold til ham.

Er det noe ved ham eller hans filosofi du selv har et ambivalent forhold til?

Jeg har ofte tenkt på at han har et uforpliktende forhold til politiske spørsmål. Jeg ble provosert av at han kunne vri seg unna det å ta standpunkter, eller når han bare inntok standpunkter i vilden sky uten å legge noe i sine påstander. For han så på seg selv som en *søkende skeptiker*, med det privilegium å forbeholde seg retten til å ikke å innta noen absolutte standpunkter. Derfor var det vanskelig å finne ut når han lekte seg i en diskusjon, og når han var seriøs og forpliktende til det han sa. En gang sa han til meg «Jeg har alltid vært feminist». Da måtte jeg svare at det har du slettes ikke det! For det har han virkelig ikke vært, og det er en slags omskrivning av sin egen historie. Det er provoserende at han *tilsynelatende* er så åpen og ærlig om alt, spesielt om sitt liv. Det er mange som har påpekt det at han er en voldsom omskriver av sitt eget liv, sin egen filosofi også.

Til sist, føler du at noe er oversatt i Arne Næss sin filosofi?

Det som faller meg inn er boken *Scepticism*. Min doktorgrad handlet om skeptisisme, og da brukte jeg ham litt som veileder. Han kan blant annet brukes i feministisk kunnskapsteori, det er paralleller der!

NOTER

¹Bostad, Inga. *Arne Næss*, Gyldendal Norsk Forlag, 1998.

Bostad, Inga. *Inn i filosofien*, Universitetsforlaget, 2002.

²Næss, Arne. *The Selected Work of Arne Næss*, (SWAN). 2005.

³Morgenbladet 16. Januar.